AGRI ANALYSE

Norsk nærings-middelindustri

- Konkurransedyktig verdiskapning i hele landet

Eivinn Fjellhammer

Notat 1 – 2013

Forfatter	Eivinn Fjellhammer
Tittel	Næringsmiddelindustrien – konkurransedyktig verdiskaping over hele landet
Prosjekt	Norsk næringsmiddelindustri – Arbeidsgiver og verdiskaper
Utgiver	AgriAnalyse AS
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2013
Antall sider	34
ISSN	1503.2388 Internett: 1503.9641
Emneord	Norsk næringsmiddelindustri
Forsidefoto	Foto av Nortura; Rudshøgda

Litt om AgriAnalyse

AgriAnalyse er et utredningsmiljø for nasjonale, internasjonale og organisasjonsinterne problemstillinger knyttet til landbrukets verdikjede og næringspolitikk generelt. Vi ønsker å være en faglig premissleverandør innenfor våre prioriterte satsingsområder.

Ansatte i AgriAnalyse har tverrfaglig bakgrunn med kompetanse fra ulike samfunns-, natur- og landbruksvitenskapelige tradisjoner. Se www.agrianalyse.no for mer informasjon.

Forord

Temaet for dette notatet er norsk næringsmiddelindustri, med vekt på den landbaserte delen av næringsmiddelindustrien. Målet er å synliggjøre omfanget av næringen og dens betydning som arbeidsgiver og verdiskaper i norsk fastlandsindustri.

Dette notatet er skrevet på oppdrag fra Norsk Landbrukssamvirke. Vi takker for et interessant oppdrag.

AgriAnalyse AS står ansvarlig for alle faglige vurderinger og konklusjoner i notatet.

Oslo, januar 2013

Chr. Anton Smedshaug (s)
Daglig leder

Innhold

SAMMENDRAG 1

1 INNLEDNING 3

2 STØRRELSER OG OMFANG 4

2.1 MATVAREKJEDENE 6

3 INDUSTRIEN 7

4 PRISUTVIKLING PÅ ARBEID OG VARER 20

5 HJEMMEMARKED OG HANDEL 24

6 RAMMEVILKÅR FOR NÆRINGSMIDDELINDUSTRIEN 26

6.1 NORSK JORDBRUK 26

6.2 HANDEL 27

6.3 ANDRE RAMMEVILKÅR 28

7 KONKLUSJONER 29

LITTERATUR 30

Sammendrag

Fjellhammer, Eivinn. 2012. *Næringsmiddelindustrien – konkurransedyktig verdiskaping i hele landet.* AgriAnalyse, Oslo: Notat 1-2013.

Det norske bruttonasjonalproduktet utgjorde i 2011 2 720 milliarder kroner; av dette brukte norske husholdninger 1076 milliarder på varer og tjenester. Om lag 11,8 prosent av husholdningenes utgifter gikk til å kjøpe matvarer. Dageligvarehandelen, bestående av fire kjeder, hadde til sammenligning en samlet omsetning på 161 milliarder, i 2010 (SSB 2012).

Omfang av næringsmiddelindustrien

I 2010 utgjorde Norges totale sysselsetting omlag 2,5 millioner mennesker. Industrien sysselsatte 229 000, hvorav nærings- og nytelsesmiddelindutrien sysselsatte rundt en femtedel av disse, 48 000, spredt over hele Norge. I industrien totalt var det nær 18 000 virksomheter i 2011; 13,1 prosent, dvs. 2350 av disse, var nærings- og nytelsesmiddelbedrifter. Siden 1999 har antall virksomheter i industrien generelt gått ned med 12,5 prosent, mens det i nærings- og nytelsesmiddelindutrien har økt med 6,5 prosent.

Industrien samlet omsatte i 2011 for 745 milliarder, der nærings- og nytelsesmiddelindustrien andel var 171 milliarder. Av dette omsatte kjøttindustrien for 36 milliarder, fiskeindustri for nær 39 milliarder, fôrvarer for 23 milliarder og meieri for 20 milliarder. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien har om lag samme vekst i omsetning som industrien ellers. Den viktigste driveren for vekst i nærings- og nytelsesmiddelindustrien er produksjon av fôrvarer, etterfulgt av konservering av frukt og grønt og blå sektor.

Sysselsetting og priser

Mens sysselsettingen i industrien har falt med nær 24 prosent fra 1999 til 2011, gikk sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien ned med nær 13 prosent i samme tidsrom. Den viktigste årsaken til nedgang i sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien er blå sektor, til tross for stor vekst i omsetning. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien er en viktig distriktsarbeidsgiver i Norge, samtidig som den følger utviklingen til industrien ellers, for eksempel med hensyn til bearbeidingsverdi pr. sysselsatt og driftsmargin.

Den generelle prisstigningen i Norge har vært 130,4 prosent siden 1998. Enkelte matvarer skiller seg vesentlig ut fra prisutviklingen. Blant annet har kjøtt kun steget 4 prosent nominelt siden 1998. Det gjør at kjøttindustrien har tatt over etter blå sektor med lavest bearbeidingsverdi pr. sysselsatt.

Lønnsandelen ligger på 16 prosent for industrien generelt og 13 prosent for nærings- og nytelsesmiddelindustrien. I mange tilfeller øker lønnsutgiftene raskere i industrien enn prisene på produktene i markedet. Dette har i næringsmiddelindustrien vært hentet inn gjennom produktivitetsvekst, på linje med annen industri.

Internasjonal handel

Utviklingen i norsk handel med matvarer har vært eksplosiv siden 2000. Og mens blå sektor sørger for eksportinntekter på over 50 milliarder for 2011, importeres det landbruksvarer for over 40 milliarder. Vår handelsbalanse på mat er derfor relativt svak grunnet den raske importøkningen på landbruksvarer.

Hjemmemarkedsandelene for næringsmiddelindustrien, som beregnes av NILF årlig, er følgelig nedadgående. I 1995 var hjemmemarkedsandelen 89,0 prosent for landbruksvarer, mens den i 2010 er 79,9 prosent. Selvforsyningsgraden forteller en tilsvarende historie, hvor Norge i 2010 var på under 40 prosent selvforsyningsgrad, medregnet innsatsfaktorer som fôr.

Norsk næringsmiddelindustri er en heterogen næring med ulike behov. Den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien er avhengig av tilfang av norske råvarer. Prisen på en del matvarer internasjonalt er i dag på et nivå hvor kronetoll ikke lenger er effektivt med hensyn på å ivareta importvernet. Det er derfor avgjørende å utnytte handlingsrommet, nedfelt i WTO-avtalen, mellom prosent- og kronetoll for løpende vedlikehold av tollvernet. En levedyktig og lønnsom næringsmiddelindustri kan ikke bare drives på økt produktivitet, da man også er gjenstand for norsk lønns- og kostnadsnivå, og prisutviklingen på både råvarer og sluttprodukter.

Norsk næringsmiddelindustri sikrer avsetning av norske landbruksråvarer, og er en viktig verdiskaper og en betydelig arbeidsgiver i både Distrikts-Norge og byområder. I Oslo, Sør-Trøndelag, Nordland og Troms og Finnmark utgjør næringsmiddelindustrien over 1/3 av den totale industrien. Uten tollvern på jordbruksprodukter er det ikke åpenbart at en uavhengig næringsmiddelindustri vil velge å foredle og omsette norske råvarer. Om rammebetingelsene ikke ivaretas, er det et sannsynlig scenario at produkter basert på norske råvarer ville blitt et nisjeprodukt i et høyere prissjikt.

1 Innledning

I 2010 sysselsatte offentlig eide foretak til sammen 138 000, offentlig forvaltning sysselsatte 755 000, mens varehandel og tjenesteytende næringer sysselsatte rundt 1 million. Samlet var det mer enn 2,5 millioner sysselsatte i Norge i 2010 (SSB 2012a og SSB 2012b). Nærings- og nytelsesmiddelindustrien sysselsatte i 2010 i underkant av 2 prosent av alle sysselsatte i Norge.

Det norske bruttonasjonalproduktet (BNP) var i 2011 på 2720 milliarder kroner, opp 1,4 prosent fra 2010. Det samme året hadde Norge et eksportoverskudd på 375 milliarder kroner, tilsvarende 14 prosent av BNP. I 2011 brukte norske husholdninger 1076 milliarder kroner på varer og tjenester (SSB 2012c). Husholdningenes utgifter til mat var 11,8 prosent i 2009. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien omsatte i 2011 anslagsvis for 171 milliarder[1].

Målet med dette notatet er å belyse norsk næringsmiddelindustri, med vekt på grønn sektor, og anskueliggjøre omfanget og verdiskapningen i sektoren.

Undersøkelsen vil presentere noen verdier og størrelser på kjente selskaper, for å anskueliggjøre næringsmiddelindustrien. Først går undersøkelsen igjennom noen av de største landbruksrelaterte selskapene i Norge. Formålet med å trekke inn store kjente selskaper er for å illustrere at selskapene i næringsmiddelindustrien, og verdikjeden, er betydelige i nasjonal sammenheng.

For å komme inn på noen av de utfordringene næringsmiddelindustrien står overfor, vil vi gå inn på noen makroøkonomiske indikatorer og situasjonen med handel på landbruksvarer. Avslutningsvis vil notatet trekke frem rammebetingelser som er avgjørende for den landbaserte næringsmiddelindustrien.

[1] Anslaget er en beregning basert på utviklingen i de foreløpige tallene for norsk industri slik de ble publisert av SSB i november 2012 og de endelige tallene for 2010.

2 Størrelser og omfang

Blant virksomheter relatert til produksjon og salg av mat finner vi noen av Norges største bedrifter.

Figur 2.1 Omsetning i et utvalg virksomheter (i tusen kroner). Nummerering angir plassering blant Norges største bedrifter i 2010.

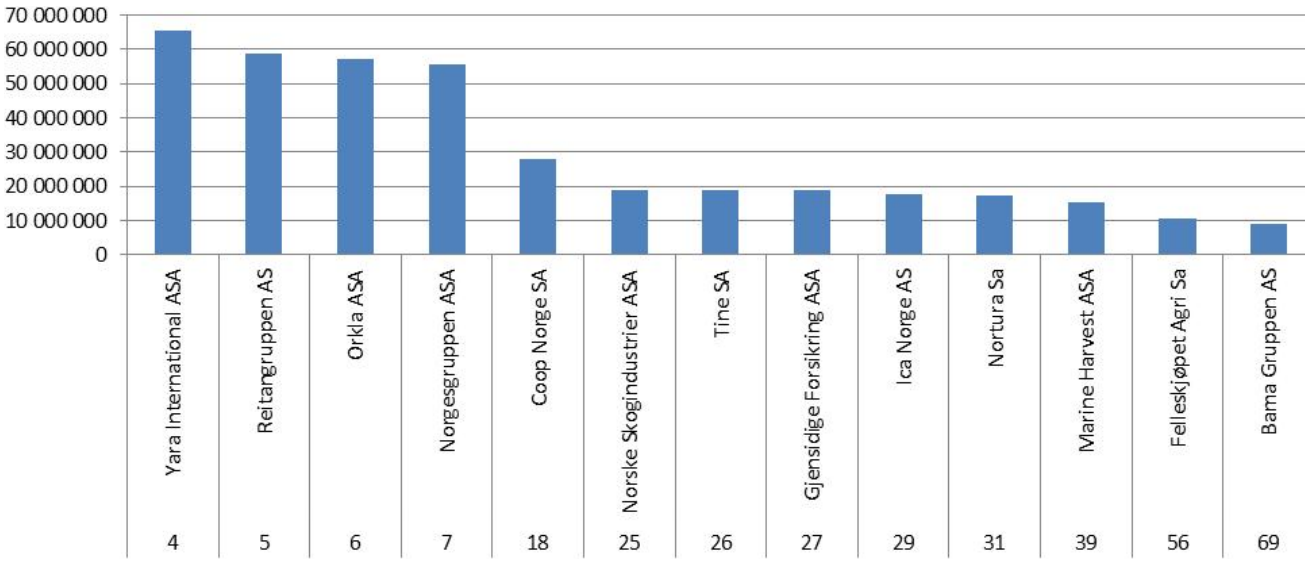

(Norges største bedrifter 2011, 2010 tall)

Orkla, nummer seks i størrelse, etter omsetning, driver blant annet foredling av jordbruksprodukter. Orkla er eiet av familien Hagen med minst 23 prosent, har en markedsverdi på om lag 43 milliarder kroner, og hadde i 2011 en omsetning på 61 milliarder kroner (Oslo Børs 2012).

Til sammenligning har Tine SA, Norges 26. største virksomhet med hensyn til omsetning, nær 19 mrd. i omsetning i 2010. Nortura SA, Norges 31. største virksomhet med hensyn til omsetning, hadde 17 mrd. i omsetning i 2010. Felleskjøpet Agri omsatte i 2010 for over 10 mrd, og ble listet som nummer 56. Marine Harvest ASA, som er den største næringsmiddelbedriften i blå sektor, hadde en omsetning på 15 mrd. i 2010 (Norges største bedrifter 2011).

Figur 2.2 Omsetning i næringsmiddelindustrien etter sektor (2010 tall, i kroner).*

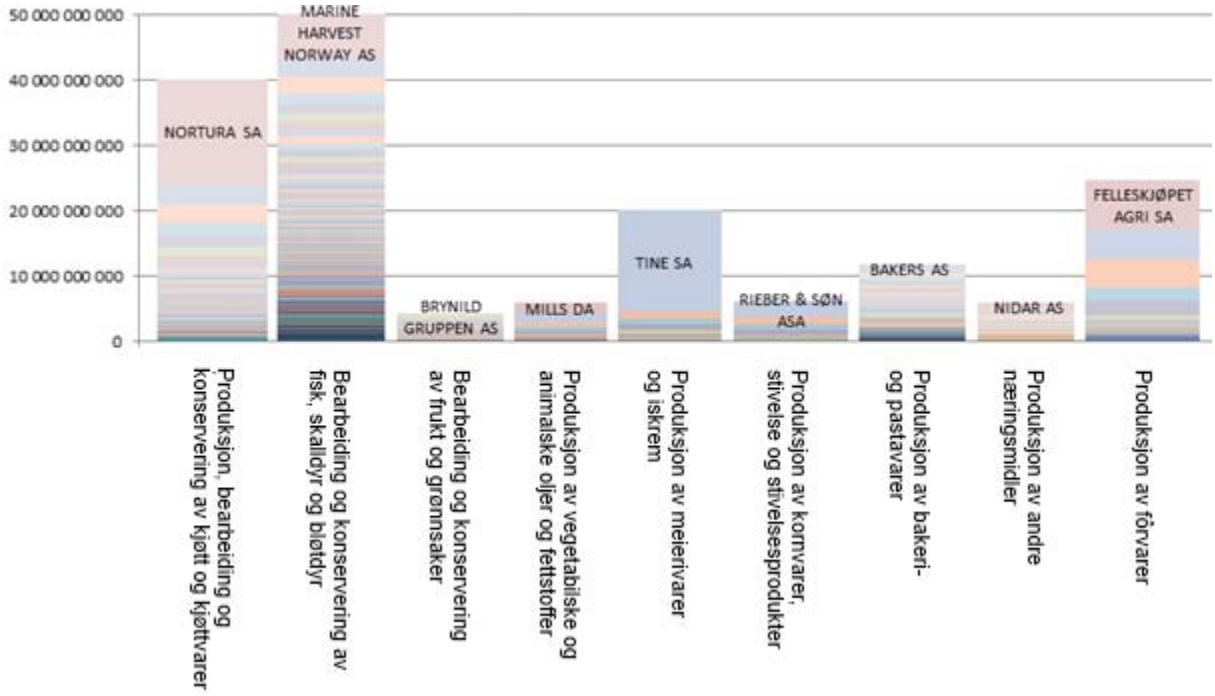

(Kilde: Brønnøysundregistrene 2011)

** Omsetningstallene fra Brønnøysundregistrene avviker fra tall fra Statistisk sentralbyrå på grunn av ulike grunnlagsdata og manglende vekting mellom næringskoder i Brønnøysundregistrene sitt datasett. Det er kun gjort en grovsortering mht. hvilken næringskode som er den viktigste produksjonsretningen for hver enkelt bedrift.*

Enkelte virksomheter, som Brynild Grupppen AS og Rieber & Søn ASA, som er nevnt øverst, er registrert med flere næringskoder, og kan også sorteres under "andre næringsmidler."

Det er store forskjeller i strukturen på de ulike sektorene i næringsmiddelindustrien. Mens meierisektoren er dominert av én virksomhet, TINE SA, er for eksmpel fiskeindustrien og bakerinæringen kjennetegnet av et stort antall mindre virksomheter.

2.1 Matvarekjedene

I Norge er det fire dominerende paraplykjeder i norsk dagligvarehandel. Paraplykjedene har alle betydelige markedsandeler i dagligvaremarkedet.

NorgesGruppen var i 2010 den største paraplykjeden i Norge, med en markedsandel på 36,9 prosent på detaljleddet og over 56 mrd. i omsetning. NorgesGruppen eier kjedene Meny/Ultra, Kiwi, Kjøpsmannshuset, Spar og Joker. I tillegg har NorgesGruppen et samarbeid med Bunnpris mfl., hvorav Bunnpris er størst med 3,7 prosent av sluttmarkedet. På innkjøpssiden for dagligvarehandelen hadde NorgesGruppen i 2010 en markedsandel på 40,6 prosent.

Coop er landets nest største paraplykjede med 23,7 prosent av dagligvaremarkedet i 2010 (ibid.) og 28 mrd. i omsetning. Coop har en rekke butikkjeder i Norge, Coop Prix, Coop Extra, Coop Marked, Coop Mega, Coop Obs og Smart Club.

Rema 1000 eies av Reitangruppen, og er den tredje største detaljisten med 20,9 prosent andel av dagligvaremarkedet i 2010, med nær 59 mrd. i omsetning.

ICA Norge er den minste paraplykjeden med 14,8 prosent av dagligvaremarkedet og 18 mrd. i omsetning. ICA Norge driver kjedene Rimi, ICA Maxi, ICA Supermarked og ICA Nær (Matkjedeutvalget 2011, Norges største bedrifter 2011).

Tabell 2.1 Omsetning i dagligvarehandelen i 2010 (i milliarder kroner, Norges største bedrifter 2011)

Reitangruppen AS	58,6
Norgesgruppen	55,7
Coop Norge	28,8
ICA	18,0

Maktforholdene mellom kjedene og leverandørene er trukket frem som problematiske. Matkjedeutvalget problematiserer dette blant annet på følgende måte:

> *"Den norske matkjeden kjennetegnes av betydelig konsentrasjon både på detaljist-, grossis- tog leverandørleddet... bare fire paraplykjeder som kontrollerer markedet..." (Matkjedeutvalget 2011)*

Matkjedeutvalget trekker blant annet frem stilltiende prissamarbeid som en mulig utfordring med så få aktører (ibid.).

3 Industrien

I 2010 omsatte norsk industri for 745 milliarder kroner (SSB 2012). Til sammenligning omsatte Statoil ASA for nær 670 mrd i 2011. Industrien er fordelt på over 18 000 bedrifter og sysselsetter 229 000 personer (ibid.) Til sammenligning sysselsetter Statoil ASA rundt 17 000 ansatte i Norge. Hensikten med denne sammenligningen er å få frem at selv om oljeproduksjonen gir staten store inntekter, så er den i seg selv ikke en betydelig arbeidsgiver, sett i forhold til omsetning. Dette bildet endrer seg når man inkluderer leverandørindustrien.

Figur 3.1 Antall bedrifter i industrien totalt og i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1999 – 2011). Tall for 2011 er foreløpige tall[2].

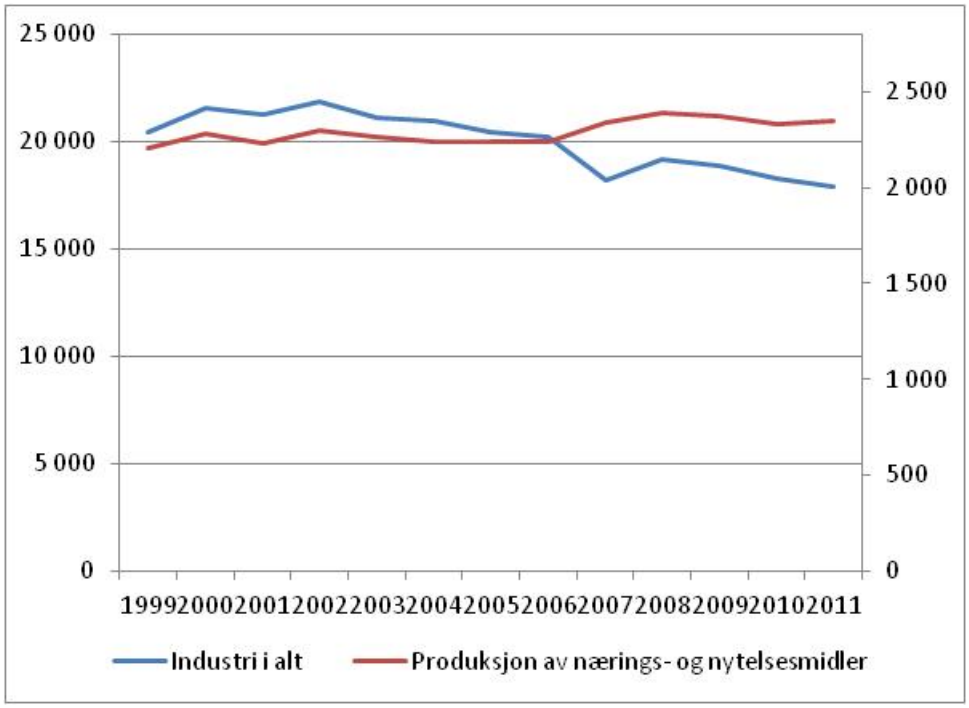

(Kilde: SSB 2012, AgriAnalyse, beregninger for 2011.)

Frem til 2011 ser vi at det har vært et relativt stabilt antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. I 2011 bestod næringsmiddelindustrien av 13,1 prosent av det samlede antall virksomheter i industrien. Mens antall virksomheter i industrien generelt har gått ned med 12,5 prosent, har antall virksomheter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien økt

[2] I figuren har vi tatt utgangspunkt i veksten i de foreløpige tallene fra 2010 til 2011, samt endelige tall for 2010, for å beregne verdiene for 2011. Antall virksomheter i de foreløpige tallene, har over tid ligget lavere enn for de endelige tallene.

med 6,5 prosent innenfor perioden 1999 til 2011. I 2011 var det 17 900 virksomheter i industrien og 2350 virksomheter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (SSB 1012).

Figur 3.2 Omsetning i norsk industri i 2011, i milliarder kroner (SSB 2012).

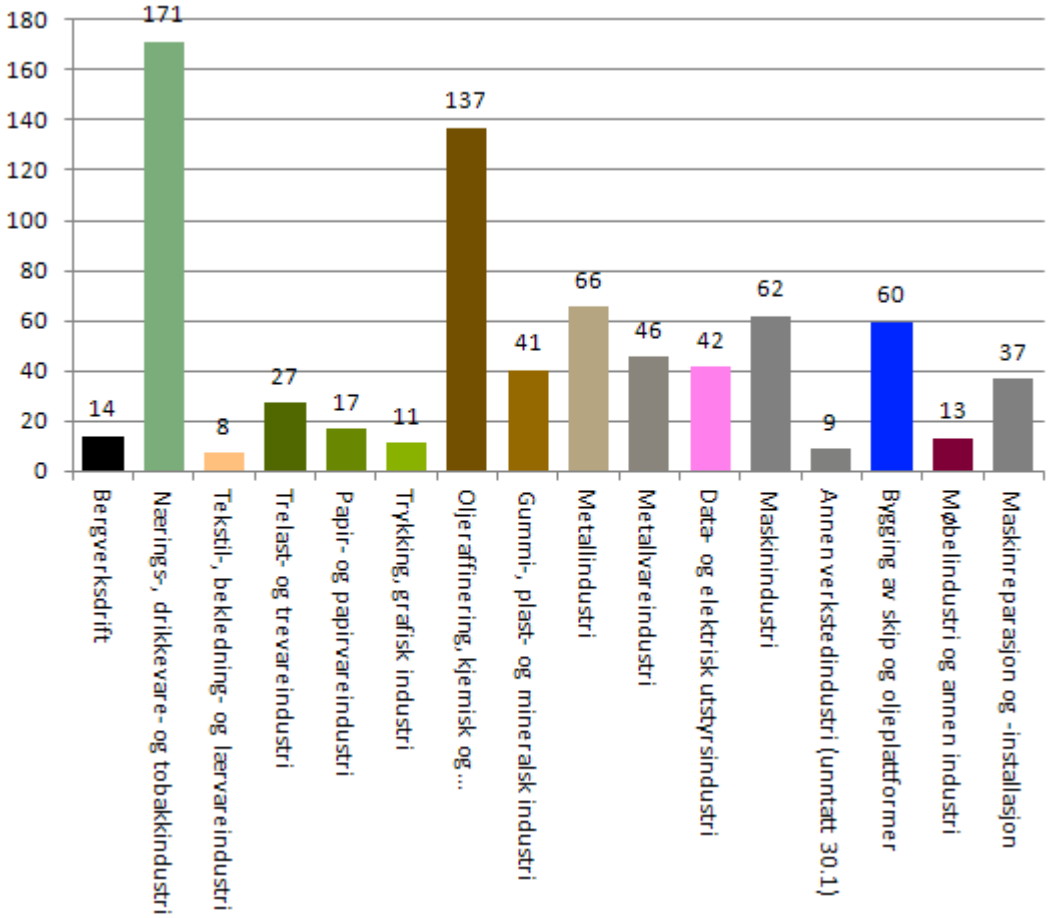

(Kilde: SSB 2012, AgriAnalyse, beregninger)

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien har den største omsetningen i norsk industri, dersom man kun sammenligner sektorene (fig. 3.2). Med 171 milliarder omsatt i 2011 har den høyere omsetning enn oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri, som er nest størst med 137 milliarder i omsetning. Dersom man skiller ut blå sektor, eller fiskeindustrien, fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien, sitter man igjen med 132 mrd., som innebærer at grønn sektor alene fortsatt er den nest største sektoren i norsk industri, med god margin.

Oljesektoren er, som vi har vært inne på, en viktig inntektskilde for Norge, og en stor etterspørrer etter varer fra fastlandsindustrien. ”Leverandørindustrien”, som primært forsyner oljesektoren, er den største industrigrenen i Norge, med 375 milliarder i omsetning, dersom man ser på tvers av sektorene i industrien. Leverandørindustien har også blitt en stor eksportnæring, og står med 150 milliarder i eksport nest etter oljesektoren i å skaffe eksportinntekter til Norge (Rystad Energy 2012).

Næringsmiddelindustrien

Det er store strukturelle forskjeller mellom sektorene i næringsmiddelindustrien. Store sektorer, sett i forhold til antall bedrifter, som bakeriene og kjøttindustrien, bidrar til å trekke opp næringsmiddelindustrien. Prisutviklingen på kjøttvarer tatt i betraktning er det interessant å merke seg at man har etablering i denne bransjen.

Tabell 3.1. Antall virksomheter i næringsmiddelindustrien i 2011 og utviklingen i prosent fra 1999 (i prosent, SN2002).

	2011	**Endring fra 1999 (i prosent)**
Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer	383	20,2
Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer	501	–21,4
Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker	90	38,1
Produksjon av vegetabilske og animalske oljer og fettstoffer	36	19,4
Produksjon av meierivarer og iskrem	136	34,7
Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter	61	–33,0
Produksjon av fôr	134	7,7
Produksjon av andre næringsmidler	907	16,6

(Kilde: SSB 2012, 2011 AgriAnalyse, beregninger)

Sammenlignet med foreløpige tall fra 2010 indikerer tallmaterialet en én prosents vekst i antall virksomheter i næringsmiddelindustrien, hovedsakelig innenfor kjøtt- og fiskeforedling. For industrien generelt indikerer de foreløpige tallene en nedgang på 2 prosent i antall virksomheter.

Figur 3.3 Omsetning i norsk næringsmiddelindustri i 2011, i millioner kroner.

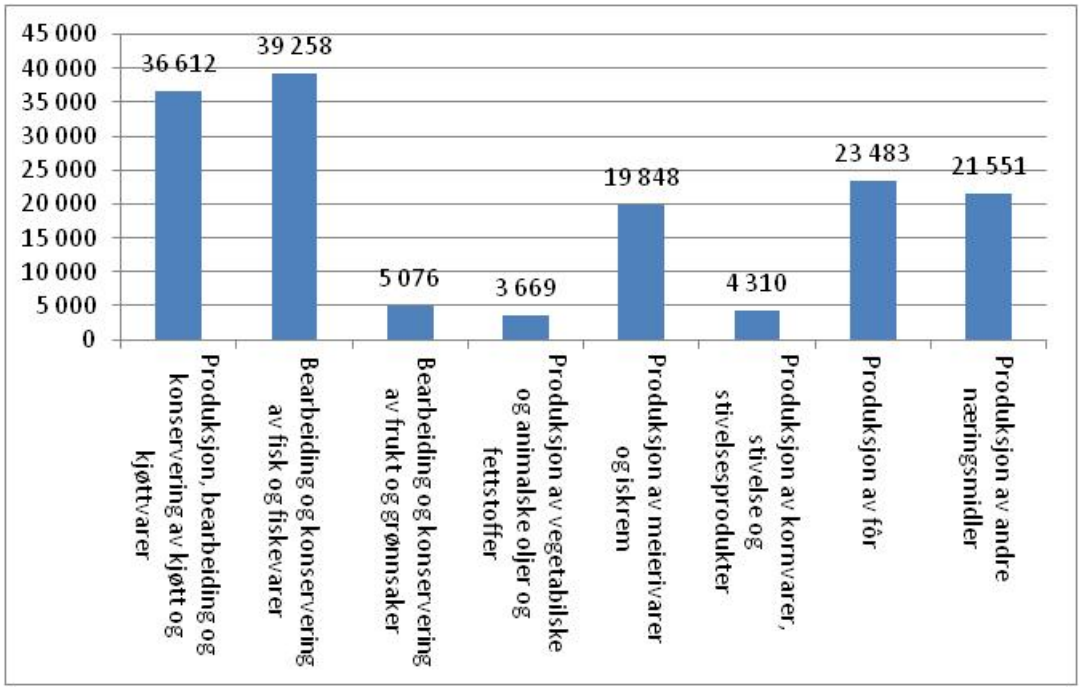

(Kilde: SSB 2012, AgriAnalyse, beregninger)

Kjøttindustrien er sammelignbar i størrelse med fiskeforedlingsindustrien (figur 3.3). Det er også interessant å se på sammensetningen av hver av sektorene. Det er store forskjeller på meieri, kjøtt, fisk og bakeri med hensyn til struktur. Kjøttindustrien har to dominerende aktører, Nortura og Fatland, som utgjør vel over halvparten av omsetningen, for så å ha en rekke mindre virksomheter. Fiskeforedling og bakeri har et stort antall virksomheter, mens meierisektoren preges av ett betydelig selskap.

Figur 3.4 Utviklingen i omsetning fra 1999 til 2011 (i milliarder kroner, nominelt) Foreløpig tall for 2011.

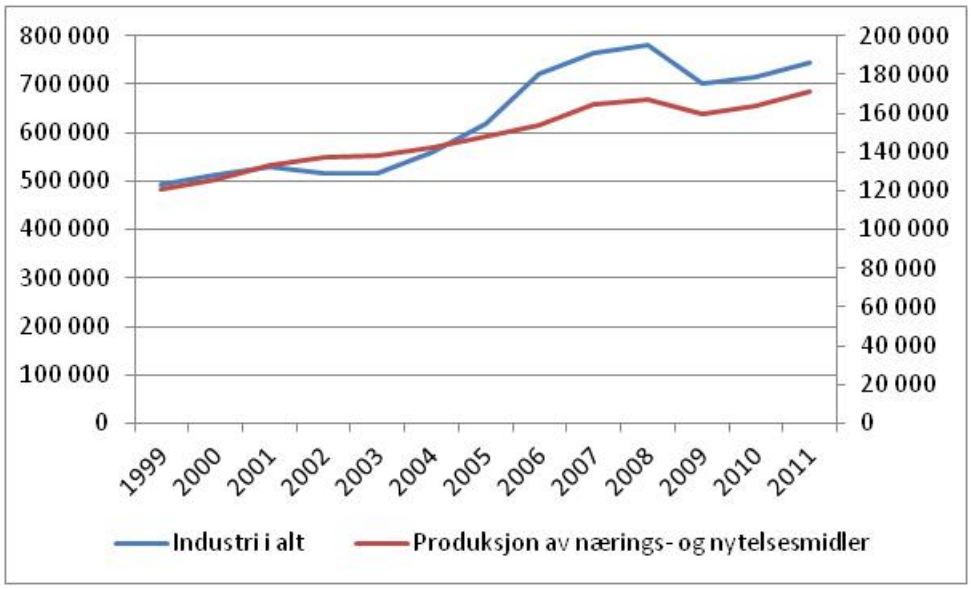

(Kilde: SSB 2012, AgriAnalyse, beregninger for 2011)

For utviklingen i omsetning ser vi at nærings- og nytelsesmiddelindustrien har en vekst som er sammenlignbar med industrien i alt. Mens omsetningen i næringsmiddelindustrien har økt med 42,1 prosent i tidsrommet, har industrien totalt sett økt med 51,6 prosent[3]. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien stod for 23,0 prosent av omsetningen i norsk industri i 2011. I 2011 hadde industrien en samlet omsetning på 745 milliarder, mens nærings- og nytelsesmiddelindusrien hadde en samlet omsetning på 171 milliarder.

[3] I tidsrommet 1999 til 2011 steg konsumprisindeksen med 27,5 prosent. (SSB 2012b)

Tabell 3.2 Omsetning i 2011 etter sektor i næringsmiddelindustrien (i millioner kroner) og utvikling siden 1999 (i prosent av samlet omsetning, SN2002). Foreløpige tall for 2011.

	2011	Endring fra 1999 (i prosent)
Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer	36 612	28,0
Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer	39 258	53,1
Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker	5 076	84,4
Produksjon av vegetabilske og animalske oljer og fettstoffer	3 669	17,1
Produksjon av meierivarer og iskrem	19 848	34,8
Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter	4 310	44,6
Produksjon av fôr	23 483	143,0
Produksjon av andre næringsmidler	21 551	48,8
Samlet	**153 809**	**50,8**

(Kilde: SSB 2012, 2011 AgriAnalyse, beregninger)

Dersom vi vekter veksten etter sektor i næringsmiddelindustrien, etter omsetning i 2011, ser vi at det er to sektorer som skiller seg ut med å drive veksten. Dette er produksjon av fôr og fiskeindustrien.

Sysselsetting og lønnsutvikling i næringsmiddelindustrien

Strukturen på sysselsetting i næringsmiddelindustrien sammenfaller i rimelig grad med omsetningen, hvor man har i overkant av 3 millioner i omsetning pr. sysselsatt, pluss/minus èn million[4]. Det er to unntak som skiller seg vesentlig ut. Dette er fôrråvarer, som har relativt få ansatte i forhold til omsetningen, med nær 9 millioner pr. sysselsatt, og bakeri- og pastavarer, som har nær 1 million i omsetning pr. ansatt (SSB 2011). For bakeri- og pastavarer gjenspeiler dette i stor grad strukturen med mange små bedrifter og lav omsetning.

[4] Omsetning pr. sysselsatt er ikke et éndimensjonalt mål på for eksempel arbeidsproduktivitet,da det er mange forhold som spiller inn. Et eksempel er kapitalintensiteten i næringen og kostnader til innsatsfaktorer.

Figur 3.5 Sysselsatte i industrien totalt og nærings- og nytelsesmiddelindustrien for perioden 1999 til 2011. Foreløpige tall for 2011.

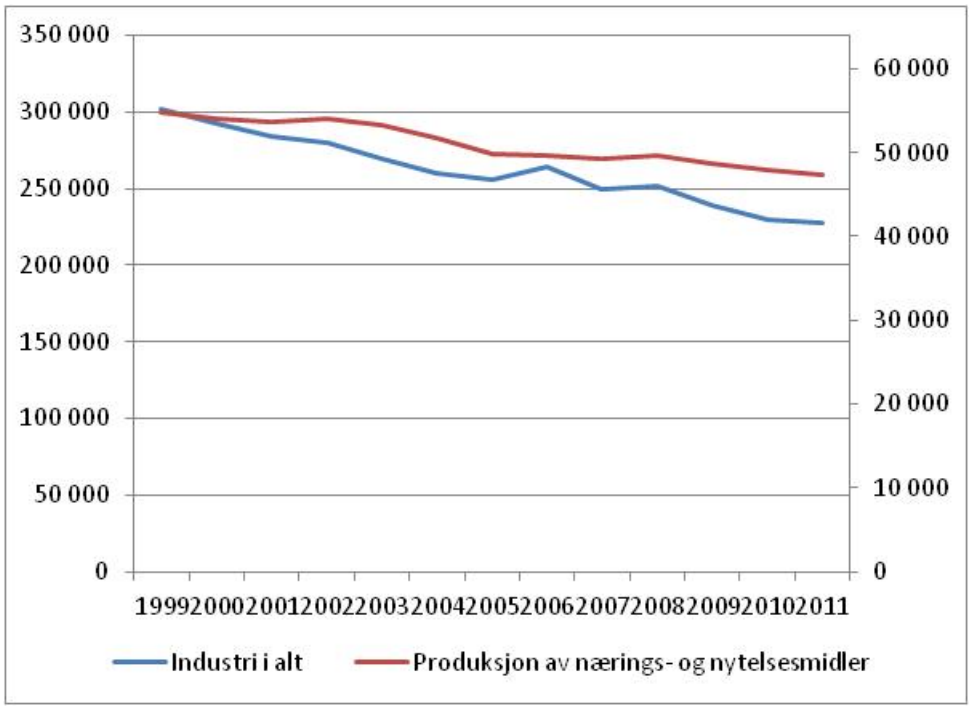

(Kilde: SSB 2012)

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien har hatt en mindre nedgang i antall ansatte enn industrien ellers. Industrien generelt har hatt en nedgang på 23,8 prosent i antall sysselsatte siden 1999, mens nærings- og nytelsesmiddelindustrien har hatt en nedgang på 12,7 prosent i samme perioden. I 2011 var det totalt 227 tusen ansatte i industrien generelt og 47 tusen ansatte i næringsmiddelindustrien. Nærings- og nytelsesmiddelindustrien sysselsetter 20,8 prosent av de ansatte i industrien.

Figur 3.6 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens andel sysselsatte i industrien, i hvert fylke (SSB 2011).

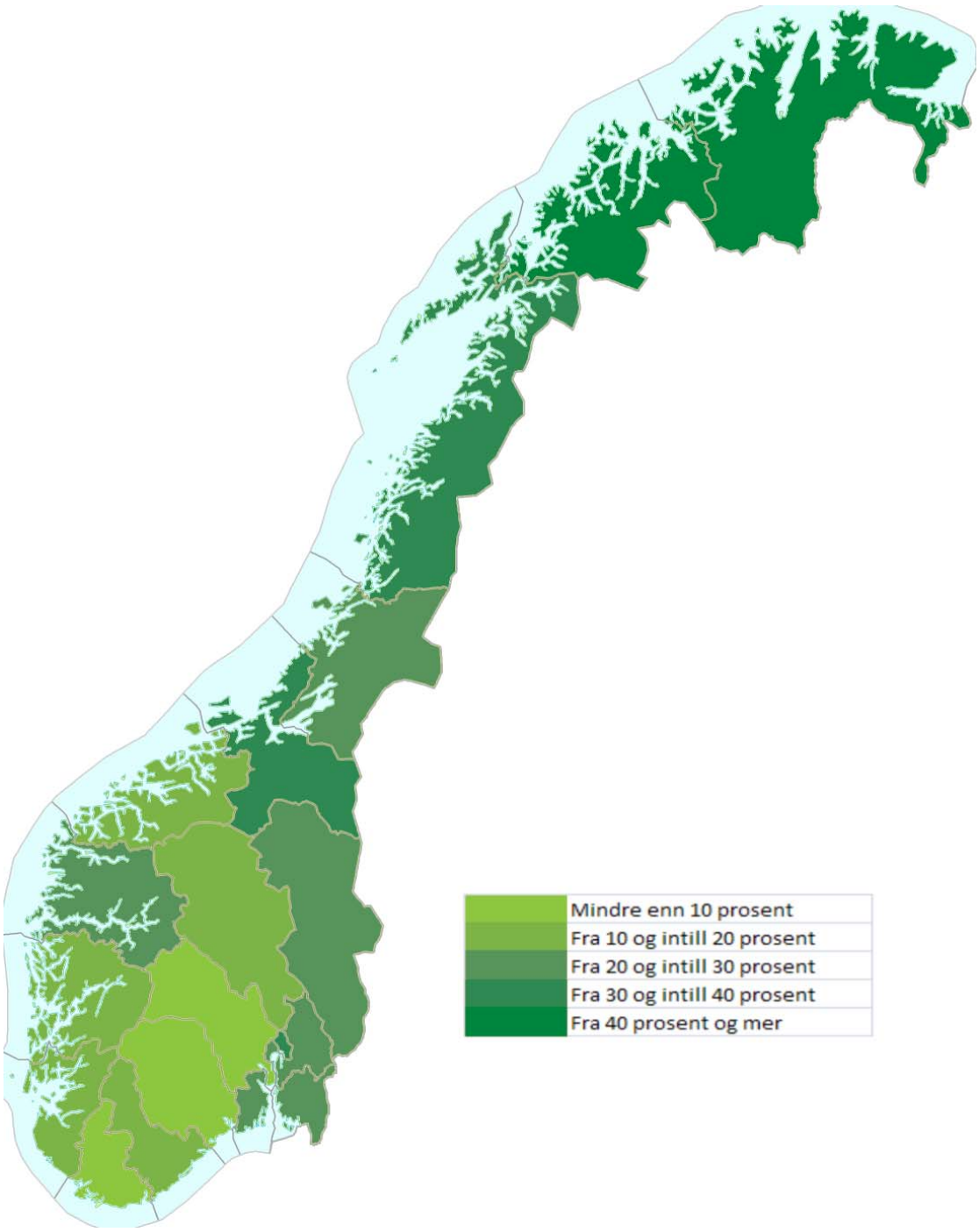

(Kilde: SSB 2011, Statens Kartverk.)

Dersom vi ser på sysselsetting fordelt på fylke, ser vi at næringsmiddelindustrien er en betydelig distriktsarbeidsgiver. Næringsmiddelindustrien er en viktig aktør i hele landet (figur 3.6). I fylker hvor blå sektor er en stor næring, i tillegg til grønn sektor, ser vi at nærings- og nytelsesmiddelindustrien, samlet sett, blir svært viktig for sysselsettingen. Dette gjelder spesielt nord i landet. Det er også verdt å merke seg at industriarbeidsplasser i Oslo har en betydelig andel i grønn sektor.

Tabell 3.3 Oversikt over sysselsatte i primærproduksjon og næringsmiddelindustrien etter fylke, i 2010 (Uten fiskeindustrien).

	Primærprodusenter	Sysselsatte i næringsmiddelindustrien	Totalt
Østfold	2382	3645	**6027**
Akershus og Oslo	2327	7897	**10224**
Hedmark	3561	2361	**5922**
Oppland	4725	1469	**6194**
Buskerud	2267	1249	**3516**
Vestfold	1553	2666	**4219**
Telemark	1553	542	**2095**
Aust-Agder	689	517	**1206**
Vest-Agder	1116	1034	**2150**
Rogaland	4334	4550	**8884**
Hordaland	3131	3521	**6652**
Sogn og Fjordane	3117	1240	**4357**
Møre og Romsdal	2811	1600	**4411**
Sør-Trøndelag	2995	2985	**5980**
Nord-Trøndelag	3263	1055	**4318**
Nordland	2355	975	**3330**
Troms, Romsa	1095	1202	**2297**
Finnmark, Finnmárku	341	279	**620**
Totalt	**43615**	**38787**	**82402**

(Kilde: SSB 2012)

Tabell 3.4 Utviklingen i antall sysselsatte i næringsmiddelindustrien etter sektor i perioden 1999 til 2011, og endring i antall sysselsatte i dette tidsrommet.

	2011	Endring fra 1999 (i prosent)
Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer	11 137	-8,0
Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer	8 764	-32,1
Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker	1 522	1,9
Produksjon av vegetabilske og animalske oljer og fettstoffer	468	-28,9
Produksjon av meierivarer og iskrem	6 214	8,1
Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter	777	9,0
Produksjon av fôr	2 050	9,9
Produksjon av andre næringsmidler	12 050	-5,1
	42 983	**-10,8**

(Kilde: SSB 2012, 2011 AgriAnalyse, beregninger)

Det er noe lavere nedgang i sysselsettingen i næringsmiddelindustrien når vi ser på sektoren uten drikke- og tobakksvarer. Den store driveren i nedgangen i sysselsettingen i næringsmiddelindustrien er fiskeindustrien, med en nedgang på over 30 prosent fra 1999 til 2011.

Figur 3.7 Utviklingen i bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i perioden 1999 til 2011 (i millioner 2010 kroner)

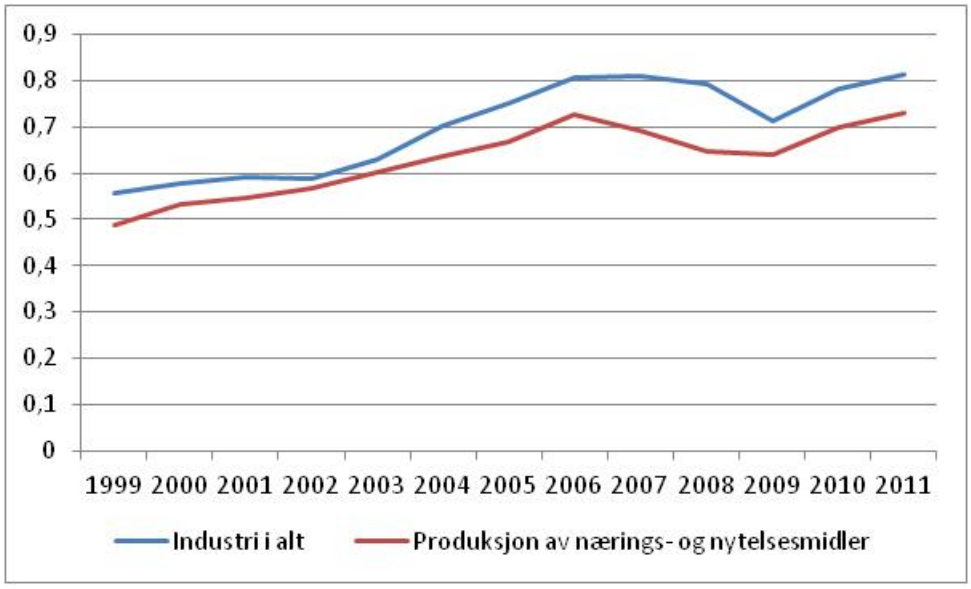

(Kilde: SSB 2012, AgriAnalyse, beregninger)

Bearbeidingsverdi og lønnskostnadsandel

Bearbeidingsverdien i industrien samlet, og i næringsmiddelindustrien, har økt med over 40 prosent i det aktuelle tidsrommet, målt i 2010-kroner. Bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i industrien har gått fra 555 000 kroner til 820 000 kroner. Dette er en betydelig økning, og utgjør en årlig økning i bearbeidingsverdien pr. sysselsatt på 3,2 prosent, målt i 2010-kroner.

Tabell 3.5 Bearbeidingsverdi pr. sysselsatt i 2011 (i millioner kroner), og endring i prosent fra 1999 (nominell vekst).

	2011	Endring fra 1999 (i prosent)
Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer	0,57	65,8
Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer	0,77	145,3
Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker	0,85	81,1
Produksjon av vegetabilske og animalske oljer og fettstoffer	1,43	76,0
Produksjon av meierivarer og iskrem	0,83	122,2
Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter	1,02	34,3
Produksjon av fôr	1,42	56,2
Produksjon av andre næringsmidler	0,62	70,8

(Kilde: SSB 2012, 2011 AgriAnalyse, beregninger)

Fiskeindustrien er den sektoren som har økt mest, men den hadde også det laveste utgangspunktet. Fiskeindustrien hadde en nominell bearbeidingsverdi pr. sysselsatt på 310 000 1999-kroner, som var det laveste for hele næringsmiddelindustrien. Meieri og iskrem har også hatt en stor utvikling fra et av de laveste utgangspunktene. Kjøttindustrien har tatt over med den laveste bearbeidingsverdien pr. sysselsatt.

Kjøttindustrien og produksjon av andre næringsmidler, derunder bakeri, har de definitivt laveste differansene mellom gjennomsnittslønn og bearbeidingsverdi pr. sysselsatt. Produksjon av vegetabilske og animalske oljer og fettstoffer, og produksjon av fôr, har den største differansen mellom gjennomsnittslønn og bearbeidingsverdi pr. sysselsatt. Dette er blant annet et utslag av kapitalinnsats og andre faktorer, men det gir også uttrykk for hvor stor del arbeidsinnsatsen er av bearbeidingsverdien.

Næringsmiddelindustrien er sammenlignbar med industrien totalt på forholdet mellom gjennomsnittslønn og bearbeidingsverdi pr. sysselsatt. For all industri er nettoverdien 267 000 pr. sysselsatt, med en bearbeidingsverdi på 780 000 og gjennomsnittlig lønnskostnad 513 000 i 2010.

Tabell 3.6 Lønnskostnadens andel av omsetning, bearbeidingsverdi og driftsmargin for industrien.(2010 tall.)

	Lønns-kostnadens andel av omsetning	Lønns-kostnadens andel av bearbeidings-verdien	Drifts-margin (i prosent)
05_07_08_09.9 Bergverksdrift	0,20	0,58	14,99
10–12 Næringsmiddel-, drikkevare- og tobakkindustri	**0,13**	**0,63**	**7,54**[5]
13–15 Tekstil-, bekledningss- og lærvareindustri	0,22	0,65	11,73
16 Trelast- og trevareindustri	0,22	0,80	5,33
17 Papir- og papirvareindustri	0,16	1,04	–0,56
18 Trykking, grafisk industri	0,30	0,74	10,18
19-21 Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	0,07	0,41	9,76
22–23 Gummi-, plast- og mineralsk industri	0,20	0,71	8,30
24 Metallindustri	0,09	0,58	6,57
25 Metallvareindustri	0,26	0,75	8,35
26–27 Data- og elektrisk utstyrsindustri	0,25	0,71	10,46
28 Maskinindustri	0,18	0,56	13,75
29–30u30.1 Annen verkstedindustri (unntatt 30.1)	0,24	0,74	8,31
30.1b Bygging av skip og oljeplattformer	0,23	0,76	7,14
31–32 Møbelindustri og annen industri	0,30	0,74	10,23
33b Maskinreparasjon og -installasjon	0,29	0,78	8,15
Veid gjennomsnitt for industrien[6]	**0,17**	**0,63**	**8,68**

(Kilde: SSB 2011, 2011 AgriAnalyse, beregninger)

Driftsmarginene varierer noe på tvers av industrien (tab. 3.6). Enkelte sektorer skiller seg ut fra gjennomsnittet. Oljerafinnering, kjemisk og famasøytisk industri topper listen med en lønnsandel på under 0,07 i forhold til omsetning. Lavest på listen er møbelindustri og annen industri, med 0,3 i lønnskostnad i forhold til omsetning. Denne kommer fortsatt bedre ut enn for eksempel produksjon av bakeri- og pastavarer.

Det kan være vel så aktuelt å se på lønnskostnadens andel av bearbeidingsverdien (added value). Her har maskinindustrien den laveste andelen, mens papirindustrien kommer definitivt dårligst ut med en høyere lønnskostnad enn bearbeidingsverdi.

[5] Driftsmarginen i næringsmiddelindustrien kan være feilaktig lav da samvirkebedrifter ikke nødvendigvis søker å maksimere driftsmarginen; eierne/medlemmene ønsker å få ut mest mulig på pris, som vil bli en del av kostnadsbildet.

[6] Vektet etter omsetning pr. sektor.

Tabell 3.7 Lønnskostnadens andel av omsetning, bearbeidingsverdi og driftsmargin for næringsmiddelindustrien.(2010 tall.)

	Lønns-kostnadens andel av omsetningen	Lønns-kostnadens andel av bearbeidings-verdien	Drifts-margin (i prosent)
10.1 Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer	0,14	0,80	3,46
10.2 Bearbeiding og konservering av fisk, skalldyr og bløtdyr	0,10	0,61	6,66
10.3 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker	0,14	0,54	11,62
10.4 Produksjon av vegetabilske og animalske oljer og fettstoffer	0,08	0,44	10,15
10.5 Produksjon av meierivarer og iskrem	0,15	0,58	10,88
10.6 Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter	0,10	0,52	8,85
10.7 Produksjon av bakeri- og pastavarer	0,26	0,70	11,52
10.8 Produksjon av andre næringsmidler	0,17	0,55	14,23
10.9 Produksjon av fôrvarer	0,06	0,46	6,69
Veid gjennomsnitt for næringsmiddelindustrien[7]	**0,13**	**0,62**	**7,67**

(Kilde: SSB 2011)

Kjøtt kommer ut med svakest driftsresultat (tabell 3.7). Uten at det er en direkte link mellom driftsmarginen i kjøttindustrien og matvarekjedenes fortjeneste på disse produktene, er sitatet fra Ole Robert Reitan i Rema 1000,megetsigende:

> *"... butikkjeden taper opptil 400 millioner kroner i året på å selge kjøtt til lave priser. – Vi selger mye av ferskvarene med tap. Det er opplagt at hele bransjen taper mye på disse varene, det er en veldig priskonkurranse, sier Reitan. Han forklarer at spesielt middagsmaten er svært viktig om du driver butikk. – Der du handler middagsmaten din, der handler du resten også, sier Reitan. – Det er lønnsomt å selge kylling selv om kyllingen i seg selv ikke er lønnsom. Det er viktig at kundene kommer til oss for å handle, forklarer Reitan. Resten av det du handler, tjener han og butikkene godt på. Reitan trekker fram importerte dagligvarer som ikke er mat, som lønnsomme produkter. – En del av merkevarene har gode marginer, sier Reitan."*

(Kilde: Aftenposten 24.8.2011)

[7] Vektet etter omsetning pr. sektor.

4 Prisutvikling på arbeid og varer

En prisindeks angir forholdet mellom prisen på varer, eller varekurv, i et år i forhold til et basisår. En prisindeks gir muligheter for å beregne vekst i en størrelse over tid. I denne sammenhengen kan vi bruke prisindeks til å se utviklingen i matvarepriser over tid.

Vi kan se av Tabell 4.1 at de fleste varegruppene fra næringsmiddelundustrien ligger under prisutviklingen ellers i samfunnet. Det er tre unntak, Fisk, meieriprodukter og egg, og Oljer og fett. Det er viktig å vurdere prisnivået i utgangspunktet, og ikke bare prisutviklingen.

Tabell 4.1 Konsumprisindeks, etter konsumgruppe for 2011, konsumprisindeks (1998=100).

Brød og kornprodukter	128,7
Kjøtt	**104,1**
Fisk	133,7
Melk, ost og egg	137,8
Oljer og fett	158,1
Frukt	110,6
Grønnsaker, inkludert poteter og andre rotvekster	124,3
Sukker, syltetøy, sjokolade og andre sukkervarer	112,4
Andre matvarer	117,1
Totalindeks	**130,4**

(SSB 2012)

Kjøtt er den varegruppen som kommer definitivt dårligst ut med hensyn til prisutvikling. 4 prosent prisvekst fra 1998 til 2011 kan vurderes som dramatisk lavt. Som vi skal se senere, kan dette vise seg å bli problematisk over tid, dersom ikke denne sektoren klarer å kompensere for den manglende utviklingen på pris med en spesielt høy produktivitetsvekst.

En del av forklaringen på at kjøtt har hatt en svak prisutvikling i forhold til andre varegrupper, er at strukturen på kjøttmarkedet har endret seg mot billigere kraftfôrintensive kjøttslag, samt at kjøtt i perioder selges til under kost i butikken. Et eksempel på dette er lammekjøtt i fårikålsesongen, som i enkelte tilfeller selges til under halvparten av målpris (Nortura 2012).

Det har vært underdekning på storfekjøtt i det norske markedet, og det har derfor vært åpnet for import med redusert toll (SLF 2012). I denne konteksten vil det fra et økonomisk ståsted være en normal antakelse, med ubalanse i et marked med for lite av et produkt, at prisen er for lav i forhold til det produsentene kan / ønsker å levere produktet til (se for eksempel Moen et al. 2002).

Figur 4.1 Illustrasjon av markedet for kjøttvarer, med aggregerte tilbuds- og etterspørselskurver

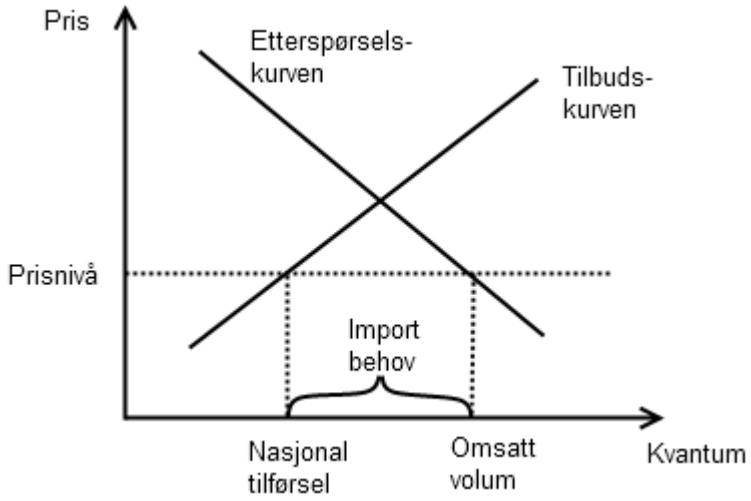

Det følger av figuren at i et marked med importbehov, hvor nasjonal tilførsel er lavere enn omsatt volum til gjeldende pris, så er prisen for lav dersom nasjonal tilførsel er et mål. I denne sammenhengen er det viktig å påpeke at det finnes flere måter å øke produsentens inntekt og dermed produksjon på enn pris, da man også for eksempel bruker budsjettmidler for å styrke inntektsgrunnlaget.

Importlekkasje på stykningsdeler, som normalt holder den samlede prisen på slaktet oppe, medfører også utfordringer. Som vi ser av tollnedsettelsen til SLF, er nettopp disse stykningsdelene prioritert importert for å tilfredsstille den nasjonale etterspørselen. Dette vil underbygge en videre lav prisutvikling på kjøttprodukter[8].

Figur 4.2 Prisutvikling på jordbruksvarer, etter bearbeidingsgrad. (2000 til 2011, 1998 = 100)

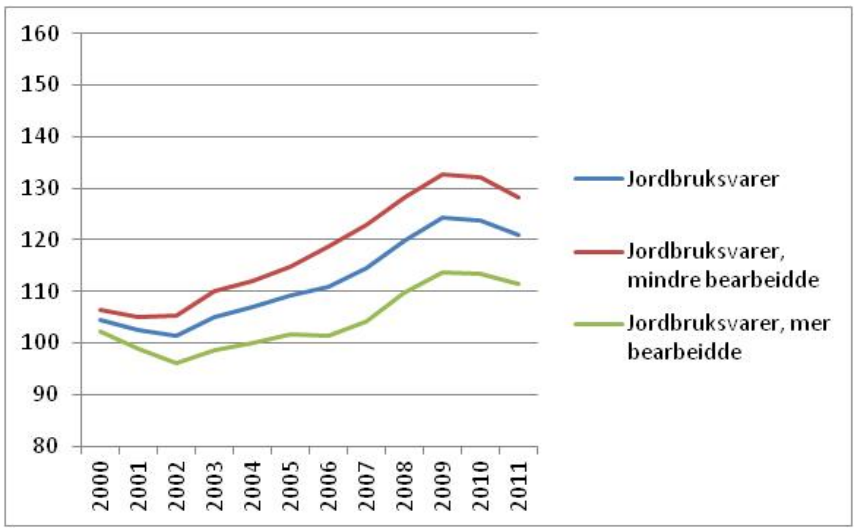

[8] Det kan videre være utfordrende å øke prisen ut til forbruker med dagens omsetning av storfekjøtt, da det finnes flere billigere substitutter, som kjøtt fra kylling og svin.

Figur 4.2 viser prisutviklingen på jordbruksvarer etter bearbeidingsgrad. De mest bearbeidede produktene har hatt lavest prisutvikling, lavere enn for konsumprisindeksen og matvarer ellers.

Figur 4.3 Utvikling i lønn for industriarbeider og ansatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, samt konsumprisindeksen og konsumprisutviklingen på matvarer. (2000 = 100)

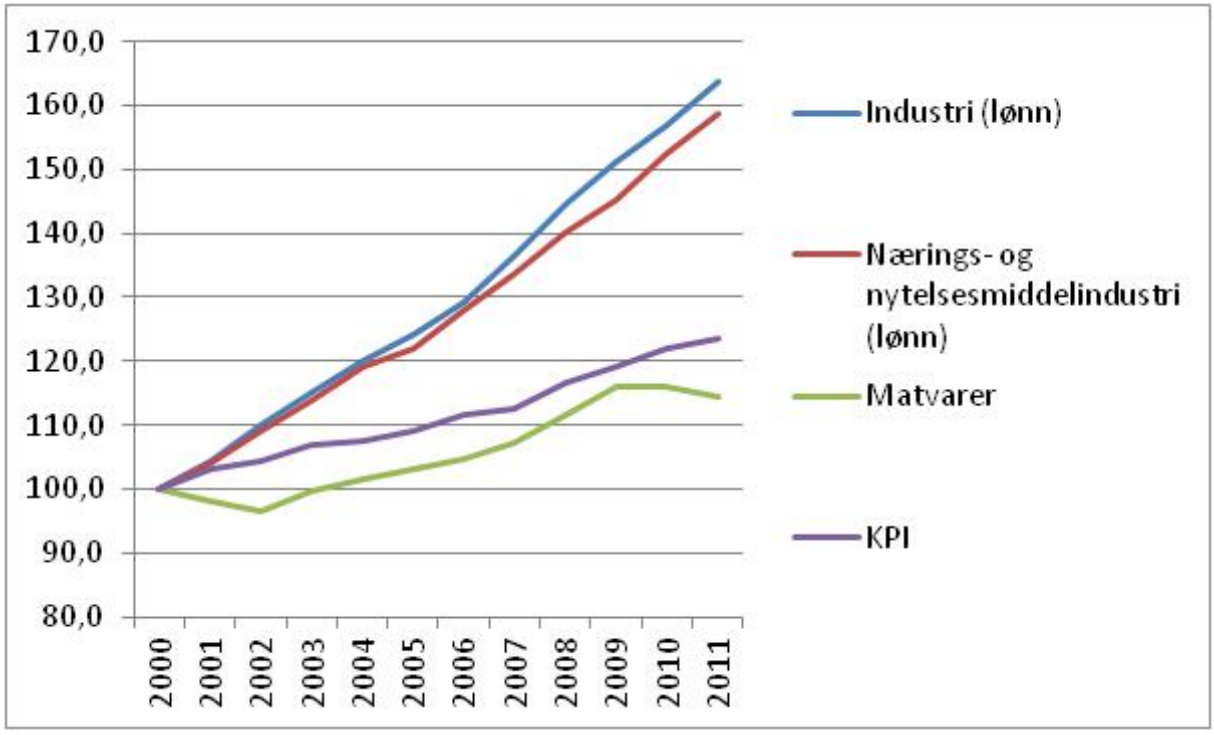

Det er et betydelig avvik mellom kostnadsutviklingen til en av de viktigste innsatsfaktorene og utviklingen på inntektssiden.

Lønnsutgifter til arbeidskraft utgjør bare 13 prosent av omsetningen i norsk næringsmiddelindustri (16 prosent i industrien generelt), men mellom 60 og 70 prosent av bearbeidingsverdien, altså added value (SSB 2011). Dette gjør lønnskostnadene til en sentral del av utgiftsbildet. Når vi ser på denne figuren, i tillegg til den forrige figuren, ser vi at minst en av innsatsfaktorene, arbeidskraft, stiger vesentlig raskere enn prisen på produktene man foredler. Dette krever årlig produktivitetsvekst for å ivareta lønnsomhet i driften.

Figur 4.4 Fordeling av husholdningsutgifter 1958, 1973 og 2009.

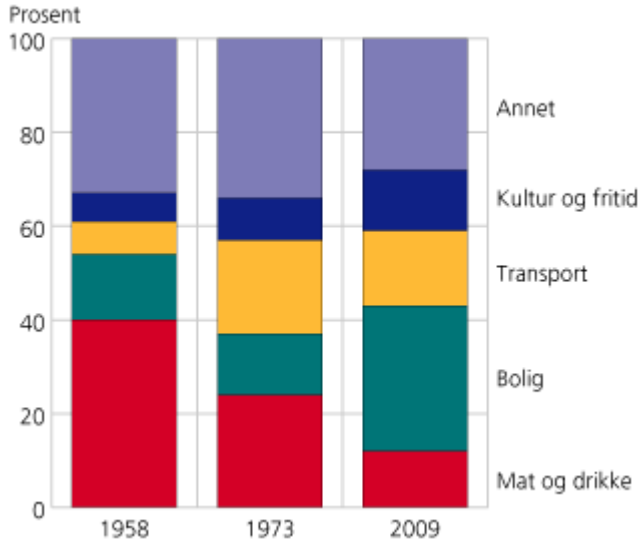

(Kilde: SSB 2009)

Som vi ser av figuren fra SSB sin forbruksundersøkelse, har utviklingen i andelen av husholdningenes inntekt som går til mat, vært dramatisk: fra nær 40 prosent av inntekten i 1958 til rett over 10 prosent i 2009. Da man samtidig har hatt en betydelig reallønnsvekst, er dette et uttrykk for at man har hatt en betydelig produktivitetsvekst i verdikjeden for mat.

5 Hjemmemarked og handel

Når man skal få et overblikk over landbrukets og næringsmiddelindustriens evne til å forsyne Norge med mat, er hjemmemarkedsandelen en viktig indikator. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) har beregnet denne i en årrekke. Hjemmemarkedsandelen er matproduksjon for hjemmemarked dividert med totalmarkedet for matvarer i Norge[9].

$$Hjemmemarkedsandel = \frac{Nasjonal\ matproduksjon\ for\ hjemmemarked}{Totalmarkedet\ for\ matvarer\ i\ Norge}$$

NILF konstaterer i Mat og industri 2011 at handelen med matvarer har økt betydelig de siste årene. Det underbygges med å vise til den overnevnte hjemmemarkedsandelen, som har sunket fra 89,0 prosen i 1995 til 79,9 prosent i 2010. Dette kan også vises med en figur over import og eksport av landbruksvarer, som illusterer det samme momentet.

Figur 5.1 Import og eksport av landbruksvarer totalt (i milliarder kroner)

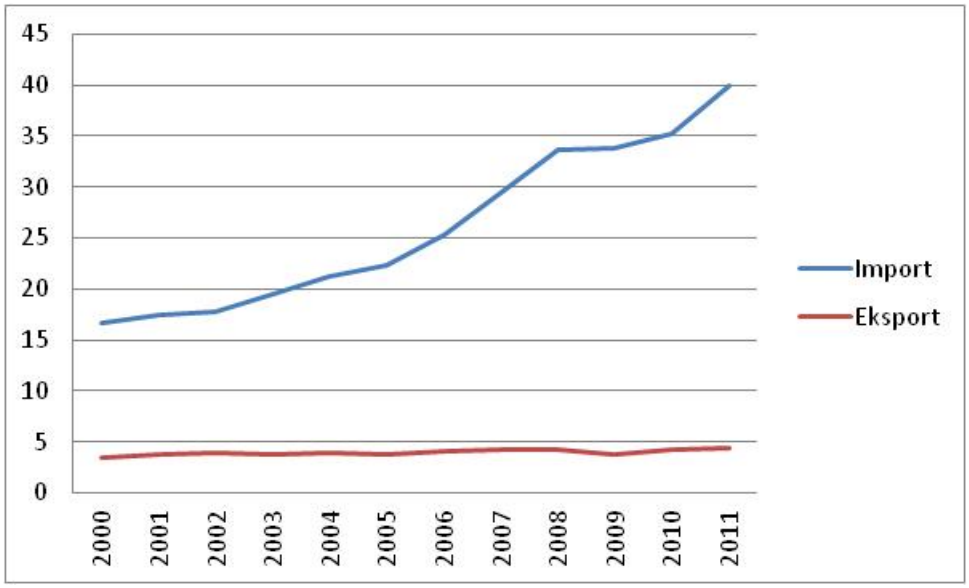

(Kilde, SSB/SLF)

[9] Matproduksjon for hjemmemarked er bruttoproduksjon av matvarer i Norge, minus eksport. Totalmarkedet for matvarer i Norge er matproduksjonen for hjemmemarkedet pluss import. Denne beregningen har noen feilmarginer, da blant annet fôrråvarer anvendt til eksport er med i beregningen, og vil øke totalmarkedet for matvarer i Norge. Dette kan medføre en kunstig lavere hjemmemarkedsandel.

Vi ser at importen av landbruksvarer har økt dramatisk i perioden 2000 til 2011. Dersom man tar hensyn til blå sektor, med fisk, følger i større grad eksporten den økte importen.

Figuren underbygger poenget med svekket hjemmemarkedsandel, men det er flere faktorer som beveger seg under disse tallene. Importen inkluderer innsatsfaktorer til husdyrproduksjon, som innebærer at vi produserer varer basert på andre lands arealer.

I denne sammenhengen er det et poeng å se på selvforsyningsgraden. Figur 5.2 viser at selvforsyningsgraden har gått jamt nedover de siste årene, fra en topp i 2006 til i dag.

Figur 5.2 Selvforsyningsgrad og matproduksjon basert på norske resurser (2000 til 2010, i prosent).

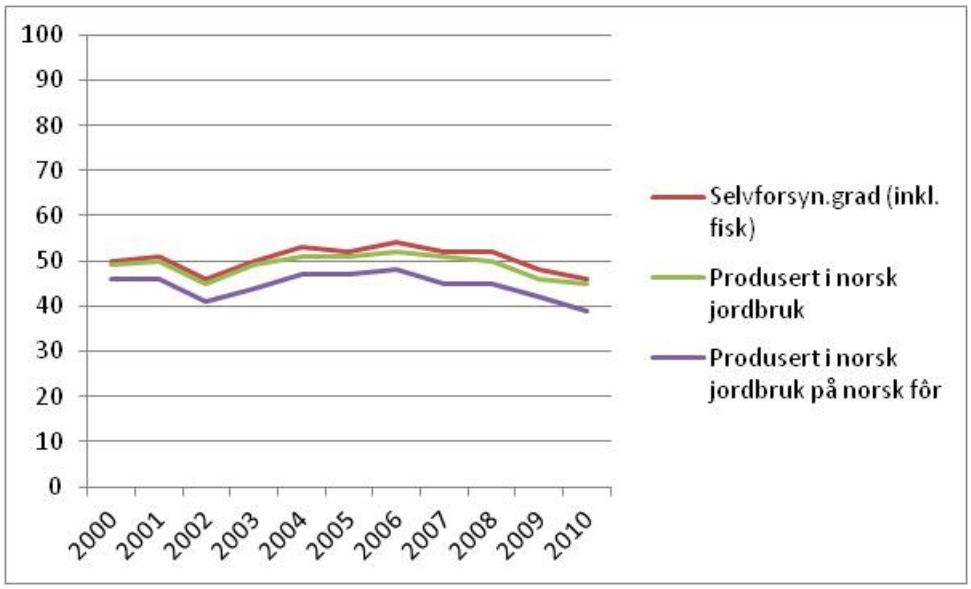

(Kilde, NILF 2011)

Selforsyningsgraden gir uttrykk for den løpende selvforsyningen av matvarer under normale omstendigheter. Det innebærer landbrukets evne til å produsere varer fra jord til bord under normale omstendigheter (NILF 2011).

> ”Mye av endringen [i selvforsyningsgraden] kan forklares med hvor mye mathvete som er høstet inn de aktuelle årene, og hvilket behov en har hatt for supplerende matkornimport. I 2011 var innhøstningsforholdene i Norge enda vanskeligere enn de to årene foran, og mathveteandelen vil bli svært lav. (ibid.)”

Selvforsyningsgraden må ikke blandes med selvforsyningsevnen, som er mye høyere når man regner med all produksjon av mat, samt at forbrukerne trolig vil akseptere endret spisemønster dersom man får akutte kriser (ibid.).

6 Rammevilkår for næringsmiddelindustrien

Norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri er en hetrogen næring og har ulike, og i noen tilfeller motstridende, behov. Den bondeeide næringsmiddelindustrien, som skal sikre avsetning av norske jordbruksprodukter, er avhengig av et fungerende tollvern på både innsatsfaktorene og sluttprodukter, og av at det faktisk er et landbruk som kan levere tilstrekkelig med råvarer.

Den marine næringsmiddelindustrien er primært en eksportnæring, og har prioritert best mulig markedsadgang for sine produkter i eksportmarkedet[10]. Norge har også en aksjeeid næringsmiddelindustri. Denne industrien er mindre stedbunden og har en svakere tilknytning med hensyn til å sikre avsetningen av norske råvarer. Selv om denne delen av næringsmiddelindustrien lever godt med det norske tollvernet på råvarer, har den mindre behov for å jobbe aktivt for å ivareta tollvernet. Den har også insentiv til å utfordre tollvernet og hente varer på verdensmarkedet, men vil på grunn av skalaen i forhold til handelspartnerne få en utfordrende situasjon uten et effektivt tollvern.

6.1 Norsk jordbruk

Norsk jordbruk er i dag den viktigste leverandøren av råvarer til den grønne delen av norsk næringsmiddelindustri. Den bondeeide næringsmiddelindustrien og bøndene er i et gjensidig avhengighetsforhold. De sikrer hverandre politisk legitimitet, og man er i et økonomisk skjebnefelleskap.

De årlige jordbruksforhandlingene skal sikre bøndene inntektsgrunnlag gjennom budsjettstøtte og målpriser. Budsjettstøtten gjør bonden mindre avhengig av prisutviklingen, samtidig som myndighetene får anledning til å legge føringer for hva og hvordan landbruket skal produsere. Målprisen, eller maksprisen, på norske jordbruksråvarer legger tak på inntektsmulighetene til norske bønder. Dette innebærer at norske bønder primært kan hente økt overskudd ved å øke produktiviteten og redusere kostnadene. Et tilbakevendende problem har vært at bonden på individnivå i mange tilfeller ikke kan påvirke kostnadene på innsatsfaktorene, som gjør kostnadene vanskelige å begrense ut over effektiv ressursutnyttelse.

[10] EU har toll på marine produkter inn i EU, også fra Norge, mens EU har tollfri adgang av slike produkter til det norske markedet. EU praktiserer også tolleskalering etter bearbeidingsgrad mot Norge. Dette kan bety at for næringsmiddelindustri som selger både i EU og Norge, er det formålstjenlig å etablere virksomheten i EU, fordi man da har tollfri tilgang til begge markedene (Tufte et al. 2008).

Økt produktivitet har så langt vist seg å være en av de få mulighetene bøndene har til å øke inntektene. I et landbruk med bruksnedleggelse er det rom for økt arealbruk for de som blir igjen. Bøndene får da mulighet til å vokse, og å utnytte arbeidstiden bedre. Et resultat av tidsbesparelser og produktivitetsvekst kan også være at man istedenfor å øke produksjonen skaffer seg jobb utenfor gården, hvilket gjør de som går denne veien, mindre avhengige av inntekt fra jordbruket.

For grønn sektor virker målprisen stabiliserende, slik at det er større sikkerhet for inntektene. Dersom det ser ut til at man får for lite av en vare, kan markedsregulatoren be staten åpne for import med redusert toll, slik at prisen på varen ikke øker ut over målprisen. Så lenge norske råvarer er dyrere enn på verdensmarkedet, vil dette innebære at målprisen er en effektiv makspris. Dette er i utgangspunktet en fordel for både den bondeeide næringsmiddelindustrien og den aksjeeide næringsmiddelindustrien.

6.2 Handel

Premissene for handelen med EU på landbruk blir i hovedsak regulert gjennom artikkel 19. og protokoll 3. i EØS-avtalen. Dette inkluderer blant annet kvoter, tollpreferanser og RÅK-ordningen[11].

I 2011 ble tollen på søtmelk endret fra kronetoll til prosenttoll, som medførte et mer effektivt tollvern. De fleste tollinjene er fortsatt på kronetoll, som medfører at det på en rekke tollinjer er mulig å importere varer til full toll og selge varen til ordinær pris i det norske markedet, med bedre avanse enn om man omsatte varer basert på norske råvarer. Eksempler på dette er ost og en del stykningsdeler av kjøtt. I 2011 ble det eksempelvis importert 4500 tonn ost, litt over 6 prosent av totalmarkedet for ost, med full toll.

En utfordring for den bondeeide næringsmiddelindustrien er at den aksjeeide næringsmiddelindustrien og ikke minst kjedene har insentiv til å skaffe seg et konkurransefortrinn foran de store bondeeide aktørene gjennom slik import. Siden de ikke er bundet til den norske bonden på samme måten som den bondeeide næringsmiddelindustrien, vil råvarer fra verdensmarkedet være fristende. Det utgjør en mulighet til å øke inntektene uten ”å gjøre noe selv”. Dette innebærer at for varelinjer hvor ”tollvernet lekker”, vil det hele tiden være noen som har insentiv til å utnytte dette rommet. Dette vil uunngåelig være på bekostning av avsetningen av norske råvarer og setter norske landbruk i en situasjon hvor det konkurrerer med varer fra verdensmarkedet.

Selv om dette ikke synes som et problem for den enkelte bedrift i liten skala og på kort sikt, kan det vise seg å utgjøre et betydelig problem for hele grønn sektor. Årsaken til dette er at den politiske legitimiteten til næringen kan utvannes over tid, med de konsekvensene det har for tollvernet og jordbrukspolitikken. I et scenario hvor tollvernet blir svakt, mister disse

[11] Råvarepriskompensasjon (RÅK) skal sikre avsetning av jordbruksråvarer i henholdsvis Norge og EU, samt legge til rette for konkurranse blant næringsmiddelindustrien i EØS-området. Med en velfungerende RÅK-ordning skal det i prinsippet være full kompensasjon for avvik i råvarepris mellom de to tollområdene (Tufte et al. 2008).

virksomhetene dette konkurransefortrinnet. Norsk næringsmiddelindustri vil alltid ha høyere kostnader enn konkurrenter på verdensmarkedet, på grunn av lønnsnivå, avstander og skala osv. Det innebærer at heller ikke den aksjeeide næringsmiddelindustrien ønsker reell konkurranse med verdensmarkedet. Det er kun én fordel å benytte seg av i dette rommet så lenge den bondeeide næringsmiddelindustrien holder stand og den politiske legitimiteten til næringen er ivaretatt.

6.3 Andre rammevilkår

Det er en rekke rammevilkår i industrien generelt, som næringsmiddelindustrien har nytte av. Langsiktighet og balanse i norsk økonomi er avgjørende. Å holde et tempo i oljeutvinning som hindrer todeling av økonomien, samt å unngå videre utvikling av boligboble er eksempler på slike faktorer. Men det finnes også spesifikke ordninger som det er viktig å ivareta.

Innovasjonsprogrammer og støtte til forskning og utvikling er ordninger som både industrien generelt og næringsmiddelindustrien setter stor pris på. Svingninger og kortsiktighet i ordningene medfører en viss skepsis til å belage seg på disse for lange prosjekter.

Matprogrammet, med ansvar for nærings- og forvaltningsrettet forskning i hele verdikjeden fra forbruker til primærproduksjon for landbruksbasert matproduksjon og sjømat, har for eksempel vært gjenstand for kutt de siste årene.

7 Konklusjoner

Norsk næringsmiddelindustri er en betydelig næring i Norge, både med hensyn til omsetning og sysselsetting. Den skiller seg ikke vesentlig fra annen industri med hensyn til bearbeidingsverdi m.m., og har ikke spesielt lav lønnsevne.

Næringsmiddelindustrien er en viktig arbeidsgiver i Distrikts-Norge, og da spesielt i nord, og er en betydelig del av industrien i hele landet. Næringsmiddelindustrien sysselsetter om lag 48 000 på landsbasis, noe som utgjør 2 prosent av den samlede arbeidsstokken i Norge. Industrien, samlet sett, sysselsetter til sammenligning nærmere 9 prosent av alle sysselsatte i Norge. Næringsmiddelindustrien sysselsetter nær 21 prosent av alle sysselsatte i industrien.

Industriens omsetning utgjør nær 27 prosent av Norges bruttonasjonalprodukt, mens næringsmiddelindustrien omsetter for nær 6 prosent av BNP. Næringsmiddelindustriens omsetning utgjør nær 20 prosent av industriens samlede omsetning.

Samlet sett gjør dette næringsmiddelindustrien til en betydelig næring i Norge.

Norsk industri, inkludert næringsmiddelindustrien, er i en klemme med hensyn til lønnsutviklingen i Norge, hvor man stadig er avhengige av å øke produktiviteten for å kunne konkurrere. Dette har man så langt klart. Næringsmiddelindustrien settes i en ytterligere klemme på grunn av prisutviklingen på matvarer hos sluttbruker, som ikke holder følge med prisutviklingen ellers i samfunnet. Den bondeeide næringsmiddelindustrien blir også utfordret fordi importvernet lekker, og man kan tolle inn varer til salg i det norske markedet til ordinær pris. Dette rammer næringsmiddelindustrien ulikt, men spesielt kjøttvarer og enkelte meieriprodukter er utsatt.

Samlet sett er nærings- og nytelsesmiddelindustrien, sammen med den landbaserte industrien ellers, i en klemme mellom en oljedrevet lønnsutvikling, en manglende prisutvikling på sluttproduktene og, for grønn sektor sin del, importerte varer både med og uten toll.

I denne konteksten kan myndighetene bidra med langsiktige innovasjonsprogrammer, slik at næringslivet, gjennom økt produktivitet, får mulighet til å delta i konkurransen også i fremtiden. Myndighetene kan også bidra med nødvendig infrastruktur og råvaretilfang, slik at man ikke får unødvendige konkurranseulemper i forhold til handelspartnere. Myndighetene kan også utnytte det handlingsrommet som ligger i WTO-avtalen, for å ivareta et effektivt tollvern på sensitive produkter.

Litteratur

Brønnøysundregistrene (2011): Regnskapstall for omsetning i 2010, bestilt juli 2012, Brønnøysund.

Matkjedeutvalget (2011): Mat, makt og avmakt – om styrkeforholdene i verdikjeden for mat, NOU 4:2011, Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltning, Oslo 2011.

Moen, R. og Riis, C. (2002): Matvaresektoren i et makroøkonomisk perspektiv, Forskningsrapport nr. 2 – 2002, Handelshøyskolen BI, Oslo.

NILF (2011): Svekket selvforsyning og tendens til større andel fôrimport, nettartikkel funnet på http://www.nilf.no/om_nilf/Nyheter/2011/svekket_selvforsyning_og_tendens_til_storre_andel_forimport, 23.08.12.

Norges Største Bedrifter (2011): Norges 500 største bedrifter, funnet på http://www.norgesstorstebedrifter.no/nokkeltallsliste/1962/, 29.08.12.

Nortura (2012): UTVIKLING I MÅLPRIS/ENGROSPRIS – avtaleårene 1980/1981 til 2012/2013, Nortura Totalmarked, Funnet på: http://totalmarked.nortura.no/getfile.php/Totalmarked/Faste%20oppdateringer/M%E5lpriser%20fom%201980.pdf, 05.09.12.

Rystad Energy (2012): Internasjonal omsetning fra norske oljeserviceselskaper – Rapport til Olje- og energidepartementet, Oslo 2012.

Oslo Børs (2012): Kurser og marked, funnet på http://www.oslobors.no/markedsaktivitet/market?newt__menuCtx=1.0/, 29.08.12.

Statens Landbruksforvaltning (2012): Nedsatt toll skal sikre biffer og fileter til det norske markedet, funnet på https://www.slf.dep.no/no/internasjonal-handel/import/tollnedsettelser/Nedsatt+toll+skal+sikre+biffer+og+fileter+til+det+norske+markedet.17254.cms, 05.09.12.

Statistisk sentralbyrå (2009): Forbruksundersøkelsen, funnet på http://www.ssb.no/ 30.08.12.

Statistisk sentralbyrå (2011): Tabell: 08596: Hovedtall for bedrifter i industri, etter næring (SN2007), funnet på http://www.ssb.no/ 16.08.12.

Statistisk sentralbyrå (2011b): Konsumprisindeks, etter konsumgruppe, tid og statistikkvariabel, funnet på http://www.ssb.no/kpi/ 28.08.12

Statistisk sentralbyrå (2012a): Regnskapsstatistikk for offentlig eide ikke-finansielle foretak, 2005-2010, funnet på http://www.ssb.no/offregn/ 16.08.12.

Statistisk sentralbyrå (2012b): Konsumprisindeksen per 15. juli 2012, funnet på http://www.ssb.no/kpi/ 28.08.12.

Statistisk sentralbyrå (2012c): Nasjonalregnskapet, funnet på http://www.ssb.no/ 28.08.12.

Statistisk sentralbyrå (2010b): Sysselsatte 15-74 år, etter sektor og næring. 4. kvartal 2011, funnet på http://www.ssb.no/ 16.08.12.

Steine, G. og Kjuus, J. (2011): Mat og industri 2011 – Status og utvikling i norsk matindustri, NILF, Oslo.

Tufte, T. og Hansen, K. (2008): Om makrell og andre råvarer, Nationen 19. februar 2008, Oslo.

Utgivelser 2013

Rapport 1 — 2013: For rike for Vestlandsjordbruket?

Notat 1—2013: Norsk næringsmiddelindustri—konkurransedyktig verdiskapning i hele landet

Utgivelser 2012

Rapport 6 — 2012: Valdres-landbruket

Rapport 5 — 2012: Slipp bonden fri! Erfaringer fra Danmark

Rapport 4 — 2012: Stagnasjon i norsk produksjon—importvolum i vekst

Rapport 3 — 2012: Evaluering av Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket

Rapport 2 — 2012: Melk og meieri i Sverige.

Rapport 1 — 2012: Korn og Klima

Notat 4 — 2012: Norsk næringsmiddelindustri— arbeidsgiver og verdiskaper

Notat 3 — 2012: Reint mjøl i fôrsekken?

Notat 2 — 2012: Vikens kornproduksjon – Når vi målet?

Notat 1 — 2012: Østfoldkorn AS eller SA?

Schweigaardsgt. 34C
Pb. 9347 Grønland
N-0135 OSLO
Tlf: 22 05 47 00
Fax: 22 17 23 11
E-post: post@agrianalyse.no
Web: http://www.agrianalyse.no
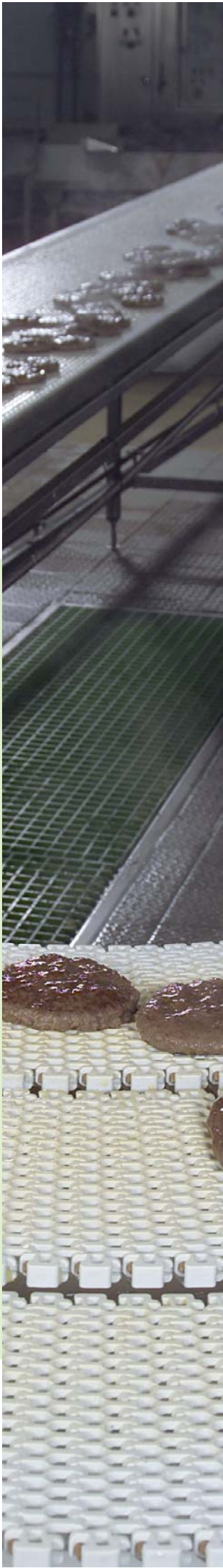
ISSN 1503.2388